

ARAB, FORS VA ESKI O'ZBEK YOZUVIDAN TRANSLITERATSIYA QILINGAN MATNLAR TARJIMASIDAGI MUAMMOLAR

Qurbonov B.Ch.¹

Annotatsiya:

Arab, fors va eski o'zbek yozuvidan rus tiliga tarjima jarayoni qator lingvistik va madaniy masalalarga oid muammolarga duch kelish mumkin. Bu muammolar, asosan, quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi

Kalit so'zlar: Arab, fors, eski o'zbek yozuvlari, lingvistik, adolat, ilm, ruh, taqvo.

1. Grafika va fonetik tafovutlar

Yozuv tizimlarining farqlari. Arab, fors va eski o'zbek yozuvlari o'ngdan chapga yoziladi, rus tili esa chapdan o'ngga. Bu struktural farq ba'zan tarjima jarayonida o'ziga xos transliteratsiya yoki transkripsiya usullarini talab qiladi.

Eski o'zbek yozuvi arab alifbosi asosida shakllangan bo'lib, unlilar to'liq yozilmagan. Bu esa ayrim so'zlarning to'g'ri transliteratsiya qilinishida qiyinchilik tug'diradi.

Fonetik moslik muammolari. Rus tilida arab va fors tiliga xos tovushlarning ayrimlari yo'q. Masalan:

ع ('ayn) va ح (ha) tovushlari rus tilida aks ettirilmaydi yoki h yoki g shaklida beriladi (masalan, Husayn → Гусейн).

ق (qaf) va ك (kaf) harflari ba'zan к yoki r bilan beriladi, bu esa so'zning semantik noaniqligiga sabab bo'lishi mumkin.

Turkiy-forsiy so'zlarning aralashuvi. Eski o'zbek tilidagi matnlarda arab va fors tilidan ko'plab so'zlar olingan. Tarjimada bu so'zlarning ma'nosini aniqlash qiyin bo'lishi mumkin. Masalan, "adolat" va "insaf" tushunchalari rus tiliga "справедливость" deb tarjima qilinadi, lekin ularning semantik farqlari bor.

2. Semantik noaniqlik va ko'p ma'nolilik

Ko'p ma'noli so'zlarning tarjima muammosi. Arab va fors tillarida ko'p ma'noli so'zlar ko'p uchraydi. Masalan, "ilm" arab tilida "bilim", "fan", "donishmandlik" ma'nolarini anglatishi mumkin. Rus tiliga tarjima qilinayotganda kontekstga qarab "наука", "знание", "учённость" kabi variantlardan biri tanlanadi, bu esa noto'g'ri talqinlarga olib kelishi mumkin. Fors tilidagi "ruh" so'zi ham "ruhiyat", ham "jon", ham "ma'naviyat" ma'nolarini anglatishi mumkin.

Diniy va falsafiy atamalarning tarjimasi. Islomiy matnlarda uchraydigan "taqvo", "shariat", "jihod" kabi so'zlar rus tiliga to'g'ri tarjima qilinmasa, noto'g'ri tushunilishi mumkin. Masalan, "jihod" so'zi ba'zan noto'g'ri tarzda faqat "urush" deb talqin qilinadi, aslida u "ichki kurash", "ezgulikka intilish" ma'nosini ham anglatadi.

3. Stilistik va badiiy muammolar

She'riy tazkiralari va poetik ifodalarning tarjimasi. Arab, fors va eski o'zbek adabiyotida poetik iboralar va qofiyalangan nasr (saj') keng qo'llaniladi. Rus tiliga tarjima qilinganda bu stilistik xususiyatlar yo'qolishi mumkin.

Masalan, Alisher Navoiy g'azallarida tazod (qarama-qarshilik san'ati) ko'p qo'llanadi, lekin rus tilida bu uslubni saqlash qiyin.

An'anaviy terminlarning rus tilida ekvivalenti yo'qligi. Masalan, "majlis" va "mushaira" tushunchalari rus tilida "poetik anjuman" sifatida berilishi mumkin, lekin ular aniq ekvivalentga ega emas.

4. Madaniy va tarixiy kontekstni yo'qotish xavfi

Madaniy kontekst muammosi. Arab, fors va eski o'zbek matnlarida mahalliy madaniyatga xos tushunchalar ko'p uchraydi. Tarjimada bularni tushuntirish kerak bo'ladi yoki ular yo'qolib ketadi.

Masalan, "sufiy" va "dervish" so'zlari rus tilida "монах" yoki "странник" deb tarjima qilinishi mumkin, lekin bu to'liq mos tushuncha emas.

Ismlar va unvonlarning tarjimasi. "Xoja", "Sayyid", "Mavlono" kabi unvonlar rus tiliga tarjima qilinganda noto'g'ri tushunilishi mumkin. Masalan, "Mavlono" (hurmatli ulamo) ba'zan shunchaki "господин" deb beriladi, lekin bu noto'g'ri.

Xulosa qilib aytganda, arab, fors va eski o'zbek yozuvlaridan rus tiliga tarjima faoliyati kompleks yondashuvni talab etadi. Tarjimon nafaqat lingvistik bilimga, balki tarix, madaniyat, diniy-falsafiy tafakkur

¹ *Qurbonov Bobur Chorshanbiyevich, SamDChTI, Yaqin sharq tillari kafedrasi mudiri.*

sohalarida ham yetarli tayyorgarlikka ega bo'lishi zarur. Shu bois mazkur yo'nalishda maxsus metodologiyalar ishlab chiqish va izohli tarjima amaliyotini kengaytirish bugungi kun ilmiy-amaliy ehtiyojlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- [1]. Қурбонов, Бобур. "Мовароуннаҳр ва Хуросон тазкирачилик мактаби шаклланиши." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 2.5 (2022): 471-482.
- [2]. Hazratqulova, Elmira. "Xorij Navoiyshunosligida Husayn Boyqaro adabiy majlislarining o'rganilishi." *Konferensiyalar| Conferences*. Vol. 1. No. 10. 2024.
- [3]. Chorshanbiyevich, Qurbonov Bobur. "ON THE TRANSLATION OF PERSIAN COMPLEMENTS." *Multidisciplinary Journal of Science and Technology* 4.6 (2024): 266-269.
- [4]. Қурбонов, Бобур Чоршанбиевич. "'Мажолис ун-нафоис" нинг дарий тилидаги таржимаси хусусида." *международный журнал искусство слова* 5.5 (2022).
- [5]. Ravshanovna, Kurbanova Gulchiroy. "ALISHER NAVOIY ASARLARIDAGI MUAMMO JANRI FRANSUZ OLIMLARI VA TARJIMONLARI TADQIQIDA." *Journal of new century innovations* 4.1 (2022): 154-162